

บทที่ 2

แนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

สังคมมีการเคลื่อนไหว และมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ปรากฏการณ์ทางสังคมมีความสลับซับซ้อนเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน ไม่เกิดขึ้นอย่างโดด ๆ การที่จะทำความเข้าใจกับปัญหา และปรากฏการณ์ทางสังคมจะต้องมองปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นอย่างสัมพันธ์กับปรากฏการณ์อื่นหรือมองอย่างองค์รวม (Holistic)

การมอง และการเก็บข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับปรากฏการณ์ทางสังคม จำเป็นต้องอาศัยแนวคิดทฤษฎีและการวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อใช้เป็นแนวทางหรือเป็น "วิถีส่องทาง" สำหรับทำความเข้าใจกับปรากฏการณ์ (ชยันต์ วรรณะภูติ, 2532, หน้า 6) ซึ่งมีดังนี้

1. แนวคิดเกี่ยวกับผู้นำตามธรรมชาติ
 - 1.1 ความหมายของผู้นำตามธรรมชาติ
 - 1.2 บทบาทของผู้นำตามธรรมชาติ
 - 1.3 ลักษณะส่วนบุคคลของผู้นำตามธรรมชาติ
2. แนวคิดเกี่ยวกับเครือข่ายสังคม
3. แนวคิดเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลง
4. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. แนวคิดเกี่ยวกับผู้นำตามธรรมชาติ

1.1 ความหมายของผู้นำตามธรรมชาติ

ผู้นำตามธรรมชาติตามแนวคิดของแคทซ์ และลาซาร์สเฟลด์, โรเจอร์และชูเมกเกอร์ (อ้างใน โอวาท สุทธนารักษ์ , 2531, หน้า 4) หมายถึง บุคคลที่อยู่ในกลุ่มแบบไม่เป็นทางการ เป็นผู้ที่มีบทบาทในกระบวนการเริ่มต้นแห่งแผนการหรือแนวความคิด การชักจูงแนวความคิดหรือการกระจายแนวความคิด มีความสัมพันธ์แบบพบหน้ากัน ผู้นำประเภทนี้ จะแนะนำความคิดและก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในกลุ่มมากกว่าการออกคำสั่งให้เกิดการเปลี่ยนแปลงผู้นำตามธรรมชาติจะเป็นที่ยอมรับของชุมชน

จากการศึกษาของ มงคล คำธณินทร์ และคณะ (2533, หน้า 5) พบว่า ผู้นำตามธรรมชาติจะต้อง เป็นบุคคล ซึ่งเป็นที่ยอมรับในแง่ของการคิดเกี่ยวกับปฏิบัติจริง สามารถที่จะยังประโยชน์ให้เกิดขึ้นแก่ชุมชน โดยไม่ต้องรอคำสั่งให้ปฏิบัติภารกิจใด ๆ จากอำนาจทางการ ผู้นำตามธรรมชาติ คือ ผู้ที่มีอิทธิพลในด้านความคิด สามารถโน้มน้าวบุคคลอื่นให้เกิดการเปลี่ยนแปลงตามทิศทางที่ตนเองต้องการให้เกิดขึ้นได้

1.2 บทบาทของผู้นำตามธรรมชาติ

เมื่อกล่าวถึงบทบาทของผู้นำมักจะมีมากกว่าหนึ่งบทบาทเสมอ ผู้นำตามธรรมชาติก็เช่นกัน สำลี ทองธิว (2526, หน้า 57-58) กล่าวว่าบทบาทที่สำคัญ ๆ ของผู้นำตามธรรมชาติควรประกอบด้วย บทบาทในการสร้างความต้องการในการเปลี่ยนแปลง บทบาทในการสร้างความไว้วางใจให้ตนเองในหมู่ประชากร บทบาทในการช่วยวิเคราะห์ปัญหา บทบาทในการกระตุ้นให้เกิดการเปลี่ยนแปลง บทบาทในการทำให้การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นเป็น ไปอย่างแท้จริงและคงที่ บทบาทในการสร้างประชากรให้สามารถกระทำพฤติกรรมนั้น ได้ต่อไป โดยปราศจากตัวผู้นำ ส่วนดิเรก ฤกษ์ทราย (2528, หน้า 24) ได้เน้นบทบาทของผู้นำตามธรรมชาติว่าต้อง เป็นผู้ที่มีบทบาทในการขายความคิดให้แก่ชุมชน เพื่อให้ประชาชนในชุมชนนำเอาความคิดหรือสิ่งปฏิบัติ ไปใช้เพื่อให้เกิดการกระทำ การจำแนกแจกจ่ายแก่บุคคลในชุมชนจนทำให้บุคคลในชุมชน ได้เกิดความรู้ แนวคิด หักสนคิ และพฤติกรรมบรรลุผลตามที่ ได้ตั้ง เป้าหมาย ไว้

บทบาทของผู้นำตามธรรมชาติอาจมีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ ตามลักษณะพลวัตรและปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลที่จะต้องปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป บทบาทของผู้นำตามธรรมชาติอาจเบี่ยงเบนไปจากความคาดหวังของชุมชน ไม่ได้เป็นไปตามกฎหรือระเบียบที่กำหนดไว้ โดยผู้นำตามธรรมชาติเหล่านี้อาจมีบทบาทเดียวหรือหลายบทบาทในเวลาหนึ่งและมีเส้นสายโยงกับพันธมิตรนอกหมู่บ้าน บางครั้งมีบทบาทเป็นผู้เชื่อมโยงชาวบ้านในหมู่บ้านให้เข้ากับโครงสร้างของรัฐ ซึ่งการเชื่อมต่อนั้นในระดับต่างว่กันเกิดขึ้นท่ามกลางเครือข่ายความสัมพันธ์อันสลับซับซ้อน เป็นความสัมพันธ์มากมายหลายด้าน (การเมือง วัฒนธรรม เศรษฐกิจ ฯลฯ) หลากหลายชนิดทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ ทั้งที่ถูกและไม่ถูกกฎหมาย (แอนครู เทอร์ตัน, 2533, หน้า 50)

กล่าวโดยสรุป ผู้นำตามธรรมชาติมีหลายบทบาทในการที่จะทำให้ชุมชนเกิดการเปลี่ยนแปลง และบทบาทของผู้นำจะแตกต่างกันออกไปตามลักษณะของงานและคุณลักษณะของผู้นำแต่ละคน การวิจัยครั้งนี้จะเป็นการศึกษาบทบาทต่าง ๆ ของผู้นำตามธรรมชาติในการกระทำหรือการแสดงออกในการเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม การศึกษาและการเมืองของชุมชน

1.3 ลักษณะส่วนบุคคลของผู้นำตามธรรมชาติ

การที่บุคคลจะได้รับการยอมรับนับถือให้เป็นผู้นำนั้น บุคคลนั้นจะต้องมีลักษณะเด่นอย่างใดอย่างหนึ่งหรือหลายอย่างกว่าคนทั่วไป จากการศึกษาผู้นำ 8 กรณีของ มงคล คำธนาจันทร์ และคณะ (2533, หน้า 25) พบว่า บุคลิกภาพส่วนตัวของผู้นำเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ผู้นำได้รับการยอมรับจากชุมชนกล่าวคือ ผู้นำส่วนมากจะมีบุคลิกภาพที่เด่น ๆ คือ มีความสนใจใฝ่รู้ และศึกษาค้นคว้าด้วยตนเองอยู่เสมอ กล้าทดลองทำสิ่งใหม่ ๆ เรียนรู้ลองผิดลองถูก เป็นคนช่างคิด ช่างทำ ช่างสังเกต จดจำ สามารถทำให้สรุปบทเรียนได้เร็วรับรู้และแยกแยะข้อมูลได้ดี มีความสามารถในการวิเคราะห์และแก้ไขข้อผิดพลาดได้ หากเกิดการผิดพลาดขึ้น มีความเป็นตัวของตัวเองรวมทั้งความสามารถในการประสานงานกับบุคคล องค์กร และสถาบันต่าง ๆ ทั้งในและนอกชุมชน เพื่อระดมทรัพยากรมาแก้ปัญหาของชุมชน มีความเข้าใจชุมชนของตนเอง และสังคมภายนอกชุมชน สำลี ทองธิว (2526, หน้า 58-61) ได้กล่าวถึงลักษณะที่ทำให้ผู้นำตามธรรมชาติประสบความสำเร็จ

สำเร็จว่าจะต้องมีความพยายามในการติดต่อกับประชาชนมากกว่าตัวกลางคนอื่น ๆ สามารถผสมกลมกลืนกับวัฒนธรรมและความเป็นอยู่ของประชากร และเข้าใจบทบาทของคนในสายตาของประชากร ได้มากกว่าตัวกลางคนอื่น ๆ สามารถวิเคราะห์เห็นปัญหาและความต้องการที่แท้จริงของประชาชน สามารถเข้าใจถึงจิตใจของประชาชนอย่างแท้จริง มีลักษณะเป็นโฮโมฟีลีย์ (Homophily) กับตัวประชากรคือมีลักษณะร่วมในแง่ของความเชื่อ วัฒนธรรม ความเป็นอยู่ ระดับการศึกษา ฯลฯ กับตัวประชากร มีความสัมพันธ์ที่ดีกับผู้นำทางความคิดคนอื่น ๆ ในชุมชน เป็นผู้ถ่ายทอดความสามารถในการประเมินผลกระทบของนวัตกรรมต่อชุมชนสามารถทำความเข้าใจกับนวัตกรรม

โดยสรุปแล้วลักษณะของผู้นำตามธรรมชาติ โดยทั่ว ๆ ไปจะเป็นในระดับปัจเจกบุคคลมีความสามารถเป็นตัวของตัวเองในทางความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ทัศนะการมองปัญหาต่าง ๆ การตัดสินใจด้วยตนเองและมีการสร้าง เครือข่ายทั้ง ในและนอกชุมชน

2. แนวคิดเกี่ยวกับเครือข่ายสังคม (Social Network Concept)

การดำเนินงานของผู้นำที่ประสบผลสำเร็จนั้น โดยทั่ว ๆ ไปแล้วผู้นำไม่ได้ทำคนเดียวโดด ๆ หากต้องอาศัยความร่วมมือจากประชาชนทั้ง ในและนอกชุมชน ซึ่งกลุ่มคนเหล่านี้ก็คือ เครือข่ายซึ่งกันและกัน ตามแนวคิดของ ซาติชาย ณ เชียงใหม่ (2533, หน้า 232-247) เครือข่ายสังคม หมายถึง ความสัมพันธ์ที่บุคคลหรือกลุ่มบุคคลมีต่อกัน โดยคุณลักษณะของความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นสามารถนำมาใช้อธิบายพฤติกรรมของบุคคลเหล่านั้น ได้ เครือข่ายสังคมนี้ประกอบขึ้นด้วยความสัมพันธ์ทางสังคมทั้งหมดของคนในสังคมเครือข่ายความสัมพันธ์ส่วนตัวที่บุคคลมีต่อกันนั้น มีอิทธิพลกำหนดแนวทางพฤติกรรมของบุคคลในฐานะที่เป็นผู้นำตามธรรมชาติในการเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง เครือข่ายสังคมเป็นสิ่งที่อยู่ในทุกระบบสังคมนั้นคือ เครือข่ายทางญาติพี่น้อง เพื่อนร่วมงาน และคนที่รู้จักกันถือกัน และพฤติกรรมที่เกิดขึ้นตามมา ได้แก่ การไปมาหาสู่กัน การต่อรองการใช้ความสัมพันธ์ส่วนตัวที่มีกับผู้อื่นเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ต่าง ๆ ที่คนไทยเรียกกันทั่วไปว่าการใช้เส้นสาย

เครือข่ายสังคมอธิบายให้เห็นภาพได้ว่า เปรียบเสมือนจุดต่าง ๆ ที่ถูกเชื่อมโยงโดยเส้นตรงหลาย ๆ เส้น จุด คือ บุคคล และเส้นตรง คือ สายสัมพันธ์ บุคคลแต่ละคนจึงเป็นเสมือนศูนย์กลางที่มีสายสัมพันธ์ต่าง ๆ กับจุดหรือบุคคลอื่น และบุคคลเหล่านี้บางคนก็อาจมีสายสัมพันธ์กับบุคคลอื่น ๆ ซึ่งบุคคลที่เป็นจุดศูนย์กลาง ไม่รู้จัก เครือข่ายสังคมของคนเราจึงกว้างใหญ่มาก การศึกษาเครือข่ายสังคมจึงจำเป็นต้องเริ่มที่บุคคลใดบุคคลหนึ่ง ซึ่งถือว่าเป็นจุดกลาง และดูว่าบุคคลนั้นมีสายสัมพันธ์กับใครบ้าง และพวกเขาเหล่านั้นมีการติดต่อสัมพันธ์ระหว่างกันอย่างไร เครือข่ายสังคมของบุคคลหนึ่งจึงเป็นสิ่งแวดล้อมทางสังคมที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของเขา และขณะเดียวกันก็เป็นสิ่งแวดล้อมที่เขาสามารถใช้เพื่อให้มีผลกระทบต่อพฤติกรรมของผู้อื่น เนื่องจากในระดับที่กว้างที่สุดแล้ว เครือข่ายทางสังคม หมายถึง ความสัมพันธ์ทุก ๆ ด้านที่บุคคลทั้งหมดมีต่อกัน นับตั้งแต่อดีต ไปจนถึงอนาคต ทำให้ไม่อาจศึกษาสายสังคมในระดับนี้ได้ จึงจำเป็นต้องศึกษาเฉพาะบางส่วนของ เครือข่ายสังคมของบุคคล

3. แนวคิดเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจ สังคม การศึกษาและการเมือง

ในการนี้ของประเทศไทยการเปลี่ยนแปลงทาง เศรษฐกิจและสังคมในระดับมหภาค เริ่มมาตั้งแต่มีการประกาศใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 1 ที่ได้เปลี่ยนจากระบบเศรษฐกิจแบบผลิตเพื่อใช้และเพื่อขยายภายในมาเป็นการผลิตเพื่อการส่งออก (วิทยากร เชียงกูล 2533, หน้า 22) ผลที่ตามมานอกจากจะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางด้าน โครงสร้างการผลิต การส่งออกและประชากรแล้วยังส่งผลต่อการ เปลี่ยนแปลงด้านการศึกษา การมีงานทำและการกระจายรายได้ รวมทั้งการเปลี่ยนแปลงด้านวิถีชีวิต ความเป็นอยู่ สถาบันครอบครัวและวัฒนธรรมท้องถิ่นด้วย

การเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม การศึกษาและการเมืองในชุมชน ซึ่งมีหลายมุมมอง ในที่นี้ศึกษาการเปลี่ยนแปลง 3 ด้านคือ ด้านเศรษฐกิจเน้นการเปลี่ยนแปลงจากการเกษตรแบบดั้งเดิมเป็นการผลิตเพื่อการค้า ด้านสังคมเน้นเกี่ยวกับการจัดองค์กรในชุมชน และในด้านการเมืองเน้นเกี่ยวกับว่าเมื่อชุมชนมีการปกครองอย่าง เป็นทางการแล้วผู้นำตามธรรมชาติมีบทบาทอย่างไรบ้าง ในการปกครองในชุมชน

มาร์ (อ้างใน ศิริลักษณ์ คณะวิไล, 2535, หน้า 28-29) ได้เสนอข้อสรุปเกี่ยวกับธรรมชาติของการเปลี่ยนแปลงในปัจจุบันมีลักษณะ ดังนี้

1. การเปลี่ยนแปลงในสังคมหรือวัฒนธรรมใด ๆ จะเกิดขึ้นอย่างรวดเร็วและเกิดขึ้นอย่างสม่ำเสมอและเป็นปกติ
2. การเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ไม่ได้เกิดขึ้นอย่างโดดเดี่ยว แต่จะมีผลกระทบอย่างต่อเนื่องทั้งในด้านเวลาและพื้นที่
3. เมื่อการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นได้ทุกหนแห่ง จึงสามารถก่อให้เกิดผลกระทบต่อเนื่องไปยังทุกหนทุกแห่ง ได้ในทำนองเดียวกัน
4. ผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลง ไม่ว่าจะเป็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากการวางแผนหรือเป็นผลกระทบจากการเสนอนวัตกรรมใหม่จะมีมากกว่าผลจากการเปลี่ยนแปลงในอดีต
5. เทคโนโลยีทางด้านวัตถุและความคิดทางด้านสังคมใหม่มีการขยายตัวและเผยแพร่ ออกไปอย่างรวดเร็วและก่อให้เกิดผลกระทบที่สะสม แม้บางเรื่องอาจจะล่าช้าอย่างรวดเร็ว
6. การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจะส่งผลกระทบอย่างกว้างขวางต่อบุคคลและสังคม เนื่องจากโอกาสที่บุคคลจะติดต่อกันอย่างใกล้ชิดมีมากขึ้น และ ไม่มีใครที่จะหลบเลี่ยงผลดังกล่าวได้

4. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับบทบาทผู้นำตามธรรมชาติ ในการเปลี่ยนแปลงของชุมชนมี พินิจ ลากธนานนท์ (2529, หน้า 6, 126-135) ได้ศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชนบท เพื่อแยกแยะแนวทางและทิศทางการพัฒนาชนบทของพระสงฆ์ และ เพื่อเสนอแนะวิธีการที่จะชักนำพระสงฆ์ ให้เข้ามาสู่กรอบของหลักการพึ่งตนเองให้เกิดประโยชน์แก่ชาวชนบทให้มากที่สุด โดยการศึกษากิจกรรมการพัฒนาของพระสงฆ์ที่มีบทบาทการพัฒนาชนบทของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ 9 จังหวัด บทบาทของพระสงฆ์ที่ดำเนินกิจกรรมสังคมพัฒนาอยู่ในชุมชนต่าง ๆ ในภาคอีสานสามารถจำแนกได้เป็น บทบาทผู้ส่งเสริมการพัฒนา บทบาทผู้นำการพัฒนา บทบาทผู้ประสานงาน และ บทบาทเป็นพี่เลี้ยงสนับสนุนการพัฒนาในหมู่บ้าน

ในด้านลักษณะของผู้นำการเปลี่ยนแปลง โอวาท สุทธนารักษ์ (2531, หน้า 1) ได้ศึกษาเฉพาะกรณีโครงการไร่นาสวนผสมโรงเรียนสาธิตวิทยา อำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบทบาทสองด้านของผู้นำการเปลี่ยนแปลงในการจัดการศึกษาเพื่อการพึ่งตนเองของชุมชนคือ ด้านการสร้างจิตสำนึกเพื่อการพึ่งตนเองของชุมชน และด้านการจัดองค์กรประชาชน โดยวิธีการมีส่วนร่วมของประชาชน และศึกษาผลกระทบของบทบาทผู้นำการเปลี่ยนแปลง ที่มีต่อการเปลี่ยนแปลงของชุมชนในการทำ ไร่นาสวนผสม โดยมีวิธีการรวบรวมข้อมูลต่าง ๆ เกี่ยวกับชุมชน โรงเรียน โครงการ ไร่นาสวนผสม และภูมิหลังของผู้นำการเปลี่ยนแปลงจำนวน 10 คน ซึ่งแยกเป็นครูจำนวน 3 คน และชาวบ้านจำนวน 7 คน พบว่า สมาชิกในกลุ่มผู้นำการเปลี่ยนแปลงส่วนมากเกิดและเติบโตที่ชุมชนสาธิต นอกนั้นเกิดในจังหวัดเดียวกันแต่ต่างอำเภอ และอยู่ในชุมชนสาธิตมาเป็นเวลานาน รวมทั้งได้ซื้อที่ดินในชุมชนเป็นของตนเอง โดยตั้งใจว่าจะตั้งถิ่นฐานในชุมชนต่อไป ลักษณะเช่นนี้เป็นปัจจัยทำให้ผู้นำการเปลี่ยนแปลง และคนในชุมชนไม่รู้สึกแปลกแยกระหว่างกัน ผู้นำการเปลี่ยนแปลงรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน เข้าใจปัญหาและความเปลี่ยนแปลงชุมชน สมาชิกในกลุ่มผู้นำการเปลี่ยนแปลง ได้รับแรงผลักดันในการพัฒนาเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลงจากปัจจัยต่าง ๆ กัน และแตกต่างกันไปในแต่ละบุคคล ปัจจัยเหล่านี้ได้แก่ ความสัมพันธ์ ทางเครือญาติ การเป็นคณะกรรมการศึกษา การอ่านหนังสือ การเสวนากับเจ้าหน้าที่จากองค์กร พัฒนาเอกชน พื้นฐานความคิดเดิม การทำกิจกรรมในสถานศึกษาและแรงผลักดันอื่น ๆ ที่เป็นเรื่อง เฉพาะบุคคลผู้นำการเปลี่ยนแปลงแบ่งออกเป็น 5 บทบาทใหญ่ ๆ คือ บทบาททางด้านการเป็นผู้นำกลุ่ม บทบาททางด้านนักเทคนิคการเกษตร บทบาททางด้านการเป็นผู้นำทางความคิดในกลุ่มบทบาททางด้านการปฏิบัติ และบทบาททางด้านการประชาสัมพันธ์ บทบาทเหล่านี้มิได้ถูกจัดสรรขึ้นอย่างเป็นทางการ แต่เป็นบทบาทอย่างไม่เป็นทางการตามลักษณะเด่นเฉพาะตัวของสมาชิกในกลุ่มแต่ละคน

เกี่ยวกับปัจจัยการเป็นผู้นำ มงคล คำธำนิทร์ และคณะ (2533) ได้ศึกษาศักยภาพผู้นำและเครือข่ายผู้นำท้องถิ่น โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อหาปัจจัยที่ทำให้ผู้นำมีบทบาทการเป็นผู้นำเพื่อประเมินศักยภาพความสามารถของผู้นำ และเพื่อประเมินศักยภาพเครือข่ายผู้นำในการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ประชากรที่ศึกษา ได้แก่ พระ 2 รูป ผู้นำที่เป็นครู 2 คน

ผู้นำที่เป็นชาวบ้าน 2 คน และผู้นำที่เป็นเจ้าหน้าที่ของรัฐระดับตำบล 2 คน คือ เกษตรตำบล และพัฒนากร ผลการวิจัยพบว่าปัจจัยที่ทำให้ผู้นำได้มีโอกาสแสดงความเป็นผู้นำ มีทั้งปัจจัยภายในชุมชน เช่น วิกฤติการณ์ในชุมชน และปัญหาความขัดแย้งในชุมชนส่วนปัจจัยภายนอกชุมชน ได้แก่ นโยบายของรัฐบาล การสนับสนุนจากองค์กรเอกชน และกระแสการเปลี่ยนแปลงด้านต่าง ๆ ภายนอกชุมชน รวมถึงปัจจัยทางด้านครอบครัวและบุคลิกภาพของผู้นำเอง

สำหรับปัจจัยอีกอย่างหนึ่งของผู้นำ คือการพึ่งตนเอง กำธร ธินลาด (2535) ได้ทำการศึกษาเรื่องการเป็นผู้นำในชนบท ศึกษากรณีตำบลก้อ อำเภอลี้ จังหวัดลำพูน เพื่อที่จะหาปัจจัยในการพึ่งตนเองของชุมชน โดยทำการศึกษาผู้นำในช่วงบ้านป่า จำนวน 3 คน ผู้นำที่เป็นทางการ 4 คน และผู้นำที่ไม่เป็นทางการจำนวน 3 คน ผลการวิจัยพบว่า กระบวนการขัดเกลาทางสังคม และการถ่ายทอดทางสังคมมีส่วนสำคัญในการพึ่งตนเอง เช่น ในการสร้างอำนาจของบุคคลเพื่อมา เป็นผู้นำ เกิดจากอำนาจที่มีเครือญาติในชุมชนที่ถือเป็นสถานภาพที่ติดตัวมา (Ascribe Status) และ เกิดจากอำนาจในการมีข้อมูล และการมีเครือข่ายความสัมพันธ์กับบุคคลอื่นทั้งในและนอกชุมชน สำหรับการศึกษาและประสบการณ์ของผู้นำก็ เป็นปัจจัยที่สำคัญที่สามารถขัดเกลาบุคคลขึ้นมาเป็นผู้นำ ได้ โดยครอบครัวจะเป็นสถาบันทางสังคมที่มีส่วนที่จะทำให้บุคคล ได้รับการอบรมที่สามารถถ่ายทอดทักษะ เพื่อสืบทอดความรู้และความชำนาญ ในการประกอบอาชีพที่สอดคล้องกับอาชีพของครอบครัว และยังสามารถถ่ายทอดคุณธรรมหรือทัศนคติในการพัฒนาความคิดความเชื่อในความสัมพันธ์กับบุคคลอื่นในสังคม ทัศนคติของครอบครัวเกี่ยวกับการศึกษา ครอบครัวที่มีโอกาสได้ติดต่อกับบุคคลภายนอกสามารถเจรจาต่อรองที่ไม่เสียเปรียบผู้อื่น จะต้องเป็นผู้ที่รอบรู้ข้อมูล ซึ่งมักจะเป็นครอบครัวของผู้นำมาก่อน โดยสามารถจะฝึกฝนความรู้ ความเข้าใจ เกี่ยวกับโลกและสังคมผ่านระบบ การศึกษาของชุมชน